

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

Наголосимо, що описані два типи особистості вичленені на основі не досить ефективних традиційних методів виховання, тому для їх корекції необхідні інноваційні засоби впливу на зростаючу особистість.

В основу наших творчих пошуків, спрямованих на ціннісне вдосконалення особистості, покладена ідея, згідно з якою істинно людським є духовність, а не знання. З огляду на це у зростаючої особистості необхідно сформувати внутрішню настанову, що привласнені нею духовні цінності як основа достойних учинків, піднімають її над утилітарними прагненнями і спрямуваннями. Вона не повинна у своїх розмірковуваннях обмежуватись цими утвореннями, а зосереджуватись, хоч би час від часу, на більш глибоких проблемах життя. Серед таких корінною вона має вважати готовність до ціннісного діяння як зародку вищого життя.

Алексєенко Т.Ф., м. Київ

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ У ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті методичні аспекти формування ініціативності у вихованців інтернатних закладів освіти підліткового віку розкривається з урахуванням індивідуальних особливостей, зокрема різних типів їхнього темпераменту та методичних порад педагогам щодо педагогічної підтримки, вибору інтерактивних методів і форм такої роботи, етапів моніторингу перебігу виховного процесу.

Ключові слова: ініціативність, інтернатні заклади, педагогічна підтримка.

The article is devoted to the methodical aspects of formation of teenagers' initiative in boarding institutions. The author takes into account students' individual characteristics, in particular, the different types of their temperament and methodical advice to teachers regarding pedagogical support, the choice of interactive methods and forms of such work, as well as the stages of monitoring of the educational process.

Keywords: initiative, boarding institutions, pedagogical support

Громадянська ініціативність особистості як вид просоціальної ініціативності, виявляється в ініціативах, спрямованих на досягнення соціально-значущих цілей і є відображенням високого рівня свідомості, громадянської

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

позиції, патріотизму, відповідальності особистості. Тому її формування набуває особливої актуальності у процесі розбудови громадянського суспільства. У вихованців інтернатних закладів освіти, які були переселені з окупованих територій, ця актуальність підсилюється специфічними умовами їх виховання в депресивному регіоні та функціонування інтернатних установ, в яких дозрівання особистості обмежується закритим типом середовища і обмеженістю соціальних контактів, що знижує можливості набуття нею самостійності та відповідальності.

Ініціативність як соціально-значуща якість особистості потребує формування та підтримки. З урахуванням соціальних потреб, цей процес передбачає спрямування вихованців, насамперед, на духовні цінності, розвиток у них гуманістичної свідомості, сприяння у набутті соціальної компетентності, здійснення профілактики споживацтва, асоціальних ініціатив і девіантної поведінки. Формування ініціативності у вихованців інтернатних закладів освіти можливе як у навчально-виховному процесі, так і в позаурочній діяльності.

Базовими у формування та активізації ініціативності у підлітків інтернатних закладів можуть бути інтерактивні (*interactive learning* від англ. – взаємний, – діяти) *методи*, зокрема такі, як: рольові, ділові та пізнавальні ігри, моделювання проблемних життєвих і виховних ситуацій та шляхів їх вирішення, дискусії, мозкові штурми, брейн-ринги, кейс-стаді (навчальні ситуації), дискусії, діалогове спілкування, інтелектуальні бесіди тощо. Інтерактивні методи забезпечують комунікативну активність особистості і міжособистісну взаємодію, тим самим формують здатність вільного висловлювання власних думок, прояву ініціативності.

Для підліткового віку цікавими і ефективними у проявах ініціативності є інтерактивні *форми* виховної роботи, зокрема тренінги, соціальні проекти, діяльність клубів веселих і кмітливих (КВК), конкурси-вікторини тощо. Вони розвивають критичне мислення як невід'ємної складової розумового виховання, активного ставлення до явищ навколишнього життя, прагнення пізнавати і

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

знати більше, бажання виявити свою кмітливість та продемонструвати ініціативність.

Методику виховної роботи бажано розробляти з урахуванням різних типів темпераменту. Диференційований підхід повинен враховувати наступне:

- сангвініків приваблює все нове. Тому підтримання активності та ініціативності таких підлітків необхідно стимулювати новизною справи. Для підтримання інтересу корисно якомога частіше залучати до творчої діяльності, застосовувати заохочувальні стимули;

- флегматики реагують на новизну повільно. Необхідність включатися в нову діяльність викликає в них розгубленість, інколи – страх. З огляду на знижену рухливість нервових процесів для підтримання активної працездатності флегматичних дітей необхідно зацікавити їх запропонованою роботою, підтримувати у творчому вияві під час виконання будь-яких ініціатив. Їх не слід активно підштовхувати, змушувати до прояву ініціативності, а бажано залишати більше часу на прийняття рішень. Такі діти потребують заохочення як під час виконання ініціативи, так і по її завершенню;

- учні холеричного типу активно і зацікавлено реагують на новизну, швидко і без проблем переключаються у нову діяльність, активно беруться за будь-яку справу, іноді одночасно за кілька справ. Охоче беруть участь у заняттях, де можна проявити себе, грають головні ролі в іграх, організують однолітків, керують ними, нерідко намагаються керувати і дорослими. Однак це можливо лише у ситуації психологічного комфорту. За інших умов бурхлива активність через різкий спад настрою може змінитися бездіяльністю, роздратуванням. Тому у їх вихованні потрібні витримка і терпіння, а також такі форми організації діяльності, в яких домінує емоційно-позитивний характер співпраці та є можливість учням пробувати свої сили при виконанні керівних ролей;

- меланхоліки малоактивні, сором'язливі, замкнені, з підвищеною вразливістю, важко адаптуються до нових умов життя. Будь-яка новизна збуджує і гальмує їхню активність, а невдачі пригнічують. Вони мають

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

труднощі у комунікації з новими людьми. У будь-якій незнайомій ситуації тримаються осторонь, не виявляють ініціативи і не відповідають на пропозиції інших включитися у спілкування. Тому їх необхідно завчасно готувати до змін. Їм дуже потрібні оптимальні темп і форми пояснення, своєчасна допомога, запобігання невдачам, емоційна підтримка, схвальна оцінка вдалих ініціативних спроб. За емоційного комфорту у взаєминах з іншими вони можуть максимально виявити свої здібності.

В цілому перспективи формування ініціативності особистості передбачають не тільки врахування індивідуальних особливостей вихованців інтернатних закладів освіти, зокрема типів їхнього темпераменту, а й звернення педагогів до особистісної мотивації їх поведінки та врахування тих ситуацій, що визначаються збігом зовнішніх обставин, зокрема з подіями шкільного життя та взаємин у шкільному колективі. Ситуація, яка зачіпає актуальні потреби, в тому числі пов'язані бажанням самоствердитися і отримати визнання, може стати причиною ініціативної поведінки навіть безініціативного та пасивного підлітка.

Процес формування ініціативності підлітків доцільно здійснювати та моніторити у декілька етапів. Основними з них визначаються наступні:

- *діагностичний* – фіксація стану розвиненості ініціативності;
- *пошуковий* – сумісний пошук причин виникнення труднощів підлітків у виявах ініціативності;
- *проектувальний* – проектування дій педагога та учнів для підвищення рівня ініціативності;
- *діяльнісний* – дії педагога та самого учня у розвитку ініціативності (стимулювання, підтримка (допомога) та взаємодія між учнями (взаємопідтримка, координація сумісної діяльності);
- *рефлексивний* – сумісне обговорення успіхів та невдач попередніх етапів діяльності, переосмислення учнями та педагогами нового досвіду ініціативності.

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

- питань формування ініціативності у вихованців інтернатних закладів освіти (діагностичні методики; інтерактивні методики; виховні технології; посібники та методичні рекомендації).

формування ініціативності у вихованців інтернатних закладів освіти може досягатися за наступних *педагогічних умов*:

- *формування ціннісних ставлень* підлітків до Батьківщини, до довкілля, до громади (розуміння їх значущої ролі і його життя та життя суспільства; бажання бути їм корисними);

- *розвитку самоцінного ставлення* вихованців (до себе, свого життя і його перспектив, своїх здібностей);

- *підкріплення мотивації* підлітків до формування ініціативності (залучення у пошук новаторських ідей та ситуації вияву самостійності; створення ситуацій соціальної самопрезентації, визнання і схвалення у групі ровесників, зростання особистісної значимості підлітків для педагогів; сприяння позитивним змінам в освітньому середовищі і в особистісному житті; задоволення допитливості; гуртування за інтересами; сприяння активному творчому осмисленню соціальної ситуації і проблем формування соціальної позиції “Я – соціально активний громадянин”);

- *залучення вихованців у смислоутворювальні та соціально-ціннісні види діяльності* (організація добродійної діяльності, задоволення потреб підлітків у добровільному (самостійному) виборі тематики добродійних ініціатив; розробка і реалізація освітніх, культурологічних, екологічних, соціальних проектів; активна участь у творчій діяльності, шкільних заходах);

- *розвитку допитливості і зацікавлення* підлітків новими знаннями, способами їх отримання (організація гурткової і дослідної роботи; пошукова діяльність; участь у конкурсах, змаганнях, освітніх тренінгах; відвідування виставок, закладів культури, майстер-класів тощо);

- *педагогічної підтримки ініціативності та конструктивних ініціатив* вихованців (зацікавленість педагогів і вихователів ідеями та ініціативами підлітків; схвалення самостійності і конструктивності; довіра відповідальних

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

доручень; завдання творчого характеру; заохочення ініціативних підлітків; стримування ризикованих ініціатив; висвітлення результатів здійснених соціальних ініціатив серед педагогів та інших учнів);

- *підтримки діяльності учнівського самоврядування* (зміна авторитарної моделі виховання на особистісно-орієнтовану; підвищення ролі та активності учнівського самоврядування освітнього закладу; співпраця учнівського і педагогічного колективу; підтримка самостійності, креативності, активної участі школярів у громадському житті школи, набутті компетентності та управлінських навичок, у самореалізації кожного в його виборній посаді як соціальній ролі; створення належних умов для діяльності органів учнівського самоврядування з метою забезпечення прав і свобод людини – учня, формування громадянської позиції, готовності до прийняття важливих рішень і відповідальності за них, діяти у нормативному полі; через розвиток соціальної ініціативності та активності учнів виховувати в них почуття гідності та відповідальності, формувати громадянську ініціативність);

- *розширення кола об'єктів ініціацій за межами інтернатного закладу* (налагодження партнерської взаємодії між інтернатної установою та іншими освітніми закладами; налагодження конструктивної взаємодії з місцевою громадою; здійснення добродійних акцій і добродійної діяльності у територіальній громаді (для мешканців будинків для людей похилого віку та з інвалідністю, для дітей-сиріт з інших інтернатних закладів; по охороні природи, історичних та культурних пам'яток; вшанування учасників бойових дій, особам з інвалідністю; допомога самотнім тощо);

- *науково-методичного забезпечення діяльності педагогів і вихователів з питань формування ініціативності у вихованців інтернатних закладів освіти* (діагностичні методики; інтерактивні методики; виховні технології; посібники та методичні рекомендації).

Зважаючи на особливі умови особистісного становлення вихованців інтернатних закладів освіти та вікові особливості підлітків дорослим, зокрема педагогічному персоналу інтернатного закладу освіти варто пам'ятати, що:

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал

- ✓ ініціативність розвивається в умовах розвивального, а не авторитарного середовища;
- ✓ дітям потрібно дозволяти виявляти самостійність, зокрема давати можливість самим знаходити рішення різних ситуацій і виправлення допущених помилок;
- ✓ необхідно підтримувати у вихованців розвиток допитливості;
- ✓ критика підлітка за його невдачі знижує його мотивацію до особистісного зростання;
- ✓ підлітків необхідно налаштовувати не на самокритику, а на конструктивну самооцінку.

Бінецький Д.О., м. Київ

ВИХОВАННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПРАГНЕННЯ ДО САМОСТІЙНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті висвітлено психолого-педагогічний аналіз проблеми виховання в учнівській молоді прагнення до самостійності в процесі навчальної діяльності; форми та методи виховання самостійності в процесі навчальної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах; з'ясовано ефективні засоби виховання самостійності в процесі навчальної діяльності.

Ключові слова: педагогічний аналіз, самостійність, виховання самостійності, учнівська молодь, навчальна діяльність, процес

In the article it is reflected psikhologo-pedagogical analysis of problem of education for student's young people of aspiring to independence in the process of educational activity: forms and methods of education of independence are in the process of educational activity in general educational establishments; from? effective facilities of education of independence are in the process of educational activity.

Keywords: pedagogical analysis, independence, education of independence, student's young people, educational activity, process

На етапі становлення й розвитку сучасної Української держави все більшої гостроти набуває проблема виховання в учнівській молоді прагнення до самостійності в процесі навчальної діяльності. Необхідність дослідження учнів прагнення до самостійності в процесі навчальної діяльності, пояснюється насамперед поступовим зниженням в учнів інтересу навчальної діяльності;